

Dr hab. prof. u. Leszek Sobkowiak

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgra Witolda Gracy

CYWILNE SŁUŻBY SPECJALNE

W SYSTEMIE POLITYCZNYM PAŃSTWA DEMOKRATYCZNEGO

– POMIĘDZY APOLITYCZNOŚCIĄ A UPOLITYCZNIENIEM.

PRZYPADEK POLSKI

Doktorant podjął niezmiernie ważną dla stanu wiedzy politologicznej i rzeczywistości politycznej problematykę funkcjonowania cywilnych służb specjalnych, w kontekście ich normatywnych i empirycznych właściwości oraz wieloaspektowych relacji z demokratycznym systemem politycznym. Zjawiska i procesy współtworzące dynamiczną i zmienną kondycję systemu politycznego i podsystemu służb specjalnych, zasadnie analizowane są w perspektywie teoretycznej, normatywno-instytucjonalnej i behawioralnej. Autor w kompetentny sposób tworzy zatem wieloaspektową narrację. Jego rozważania łączą i zarazem zderzają ze sobą teoretyczne stanowiska/modele obecne w literaturze naukowej, formalne regulacje powstałe w ramach legislacyjnej funkcji państwa i praktykę polityczną. W konsekwencji, powstało politologiczne studium charakteryzujące się wysokim poziomem metodologicznym i merytorycznym. Podkreślić zarazem należy empiryczną - odnoszącą się do praktycznej/instrumentalnej funkcji nauki - warstwę pracy, w której wyjaśniane są faktyczne mechanizmy polityczne powodujące do pewnego stopnia funkcjonalne, ale przede wszystkim dysfunkcjonalne wobec demokratycznego ładu rezultaty działalności podmiotów władzy i służb specjalnych. Jednocześnie Autor odnosi się do występujących w innych, narodowych systemach politycznych rozwiązań zapobiegających bądź ograniczających różnego rodzaju dysfunkcje.

Recenzowana rozprawa stanowi obszerną – o łącznej objętości 390 stron - monografię funkcjonowania cywilnych służb specjalnych w Polsce, w latach 1989 – 2018. Jej merytoryczna struktura jest prawidłowa. Struktura formalna pracy przedstawia się następująco: obszerny, 14-stronnicowy Wstęp, trzy części zawierające łącznie dziewięć rozdziałów, Zakończenie, Spis tabel i wykresów, Bibliografia licząca około 450 polskojęzycznych i anglojęzycznych pozycji, przejrzyste uporządkowanych w kilka kategorii: materiały źródłowe i dokumenty (akty prawne, traktaty, materiały konferencyjne i seminaryjne), encyklopedie i słowniki, monografie i opracowania (wydawnictwa zwarte), rozdziały i artykuły w opracowaniach zbiorowych, artykuły w czasopismach naukowych, artykuły publicystyczne (w prasie i na portalach internetowych), pozostałe źródła internetowe oraz strony internetowe.

W obszernym, dobrze skonstruowanym Wstępie Autor wskazuje: podstawowy problem badawczy – relacje między poziomem konsolidacji demokratycznego państwa a służbami wywiadowczymi w Polsce, z ekspozycją kwestii i konsekwencji ich apolityczności i upolitycznienia; główną dwuczłonową hipotezę badawczą – „im niższy poziom konsolidacji systemu demokratycznego, tym niższy poziom profesjonalizmu oraz funkcjonalności służb specjalnych”, „konsolidacja systemu demokratycznego wpływa na stabilizację w zakresie funkcjonalności służb specjalnych, a tym samym powoduje ograniczenie wpisanych immanentnie w służby specjalne tych sposobów działania, które mogą stanowić zagrożenie dla demokracji” (s. 9); dziesięć pytań badawczych związanych z weryfikacją hipotezy; własne stanowisko metodologiczne – przyjęcie perspektywy systemowej w analizie materiału badawczego, wraz z wykorzystaniem analizy porównawczej, metody dedukcji i indukcji, metody jakościowej w postaci analizy dyskursu, analizy dokumentów. W związku ze specyfiką służb specjalnych, charakteryzującą się między innymi pewnym zakresem niejawności ich funkcjonowania, Autor sygnalizuje problem ograniczonego dostępu do informacji o konkretnych działaniach tych służb. W konsekwencji, jego badania empirycznego wymiaru przede wszystkim opierają się na dostępnych publicznie regulacjach normatywnych oraz materiałach publicystycznych.

Pierwsza część pracy: „Cywilne służby specjalne w systemie demokratycznym – założenia i konteksty analizy” (około 90 stron), zawiera trzy rozdziały. W pierwszym Doktorant precyzuje – uwzględniając bogatą literaturę przedmiotu - własną perspektywę teoretyczną i badawczą, wraz ze wskazaniem i eksplikacją

podstawowych kategorii analitycznych. Są to: 1) system polityczny i jego elementy: wkłady, struktura, konwersja wewnątrzsystemowa, wytwory, funkcje, interakcje z otoczeniem itp. Istotne dla dalszych wywodów jest przyjęcie koncepcji dwóch podsystemów współtworzących system polityczny: normatywnego i behawioralnego. Wnikliwa konfrontacja założeń i regulacji normatywnych z faktycznymi mechanizmami i skutkami działań cywilnych służb specjalnych, stanowi o merytorycznej jakości pracy; 2) polityczność, apolityczność, uwikłanie polityczne, upolitycznienie. Autor deklaruje analizę procesu „upolitycznienia służb i ich destabilizacji”, w którym zasadniczą rolę odgrywają partie rządzące, a jednym z podstawowych przejawów są afery destabilizujące nie tylko podsystem służb specjalnych, ale także system polityczny jako całość (s. 47 - 48).

Rozdział drugi przynosi charakterystykę rozwoju – chronologicznie od czasów starożytnych do współczesności – wywiadu/specjalnych służb, będących elementem aparatu państwowego, których celem jest bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa. Ważną częścią tej części pracy są obecne w nauce podejścia badawcze: historyczne, funkcjonalne, strukturalne i polityczne. Autor przyjmuje jako główną perspektywę polityczną (przedmiotem badań są „relacje pomiędzy służbami specjalnymi a instytucjami władzy państwowej, partiami politycznymi, wymiarem sprawiedliwości, mediami i instytucjami ochrony praw i wolności obywatelskich w kontekście ich upolitycznienia tych służb”), przy jednoczesnym, można powiedzieć – pomocniczym, stosowaniu pozostałych perspektyw, co w pewnym stopniu daje obecność zintegrowanego podejścia w analizie tytułowej problematyki. W dalszej kolejności otrzymujemy rozbudowane rozważania nad definicjami wywiadu, ich specyfiką, funkcjami, celami, zasadami działania itp. Spośród zasad działania wywiadu szczególne miejsce w dalszej analizie zagrożeń demokratycznego systemu politycznego zajmuje tajność i hierarchiczność struktur.

Rozdział trzeci otwierają oparte na bogatej literaturze przedmiotu rozważania nad koncepcjami demokracji (w tym proceduralnej, deliberacyjnej i agonistycznej), jej naczelnymi wartościami i zasadami oraz typologiami systemów demokratycznych (z podstawowym dla analiz w dalszych częściach rozprawy wyróżnieniem demokracji skonsolidowanej i nieskonsolidowanej). Kolejna kwestia dotyczy roli i zakresu działania służb specjalnych. Są one instytucjami państwa zorientowanymi na zapewnianie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, formalnie podlegają kontroli rządu,

parlamentu i sądów, ale współcześnie także – w coraz większym stopniu – niezależnych mediów i organizacji pozarządowych. Zadania tych służb – „wywiadowcze, kontrwywiadowcze, policyjne i w przypadku polskiego systemu politycznego zadania kontrolne w zakresie ochrony informacji niejawnych, cyberbezpieczeństwa i zagrożeń korupcyjnych” (s. 85) – są różnie regulowane w poszczególnych demokratycznych państwach. Autor szczegółowo prezentuje rodzaje czynności podejmowane przez służby: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze, analityczno-informacyjne i kontrolne. Podstawowe dla dalszych wywodów (problematyka apolityczności i upolitycznienia) znaczenie ma konstatacja, że czynności dochodzeniowo-śledcze w większości państw zachodnich nie należą do kompetencji służb, lecz do policji. Podobnie, aczkolwiek w mniejszym stopniu, wygląda wyłączenie czynności kontrolnych. Natomiast w Polsce przyjęto odmienną, tworzącą zagrożenia dla ładu demokratycznego, regulację: szczególnym przypadkiem jest Centralne Biuro Antykorupcyjne posiadające uprawnienia operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i kontrolne. Bogatym poznawczo zwieńczeniem tego rozdziału jest analiza – przeprowadzona w systemowej perspektywie – wpływu funkcjonowania służb specjalnych na stabilność systemu demokratycznego. Autor przedstawia wielorakie impulsy przekształceń struktury, zakresu zadań czy składu personalnego służb specjalnych (czynniki międzynarodowe, wewnętrzne – m. in. instytucje władzy państwowej, partie rządzące, grupy interesu). Jedną z poważnych konsekwencji tych przekształceń są procesy upolitycznienia, a niekiedy wręcz upartyjnięcia służb. Znakomitą płaszczyznę dalszych rozważań nad relacjami państwa/systemu demokratycznego i służb specjalnych stanowi fragment pracy zawierający przegląd obecnych w literaturze politologicznej modeli tych relacji. Za pewne podsumowanie pierwszej części pracy, a zarazem swoiste motto kolejnych części, można uznać następującą konstatację: „Służby specjalne strukturalnie funkcjonują w konflikcie pomiędzy wymaganą od nich, fałszywie pojmowaną „apolitycznością” a upolitycznieniem, którego w zasadzie nie mogą uniknąć” (s. 106).

Druga część pracy: "Instytucja upolityczniona? Pozycja i rola służb specjalnych w systemie politycznym RP" (około 110 stron), również zawiera trzy rozdziały, których treści koncentrują się na normatywnych przekształceniach struktur, funkcji i uprawnień służb specjalnych, ich pozycji i roli w strukturze władzy wykonawczej i w administracji państwowej oraz zakresie i formach faktycznych możliwości zewnętrznej kontroli służb

(parlamentarnej, sądowej, prokuratorskiej i instytucji społeczeństwa obywatelskiego). Myśl przewodnią analizy stanowi założenie o upolitycznianiu służb specjalnych, praktycznie rzecz biorąc, w kolejnych etapach tworzenia normatywnych regulacji związanych z powoływaniem, modyfikacją bądź likwidacją konkretnych struktur służb w okresie 1989-2018, a w konsekwencji ich praktycznego funkcjonowania jako instrumentu walki politycznej i sprawowania władzy politycznej.

Punktem wyjścia narracji w powyższym obszarze jest wskazanie przez Doktoranta - jako swoistego tła rozważań - perspektywy zgodnej z euroatlantyckim modelem politycznym i koncepcją poliarchii. Model ten zawiera między innymi demokratyczną kontrolę i nadzór nad służbami specjalnymi, rozdzielenie służb wywiadowczych od policji, wyłączenie z ich kompetencji funkcji dochodzeniowo-śledczych, działanie w granicach prawa, przestrzeganie praw człowieka. Kolejne rozdziały tej części pracy przynoszą dane potwierdzające w mniejszym czy większym stopniu odmienne czy wręcz sprzeczne z powyższym modelem polskie regulacje normatywne.

Rozdział czwarty przedstawia zapoczątkowany w 1989 roku proces przekształceń struktur i właściwości służb odziedziczonych po PRL. Nowopowstałe, główne instytucje to: Urząd Ochrony Państwa (1990-2002), Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (2002), Wojskowe Służby Informacyjne (1990-2006), Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego (2006), Centralne Biuro Antykorupcyjne (2006). Szczególną rolę w kształtowaniu praktyki politycznej pełniły cywilne służby: UOP, ABW i CBA. Rzetelnie, szczegółowo opisane zostały przesłanki, rozważane koncepcje, kontrowersje, akty prawne i ich kolejne modyfikacje, szczegółowe normy określające struktury, funkcje i kompetencje służb. Krytycy tych regulacji podkreślali zagrożenia dla demokratycznego ładu, między innymi dla konstytucji, procedur sądowych czy praw i wolności obywatelskich.

Rozdział piąty podejmuje zasadnicze zagadnienie usytuowania służb specjalnych w aparacie państwowym, w tym ich możliwości sprawczych i formy kontroli nad nimi. Podstawowy dylemat określa tutaj R.Jervis: „wywiad i służby wywiadowcze są równocześnie niezbędne dla demokracji i stanowią dla niej zagrożenie” (s. 149). Oczywiście jest zatem napięcie między wymogami tajności i autonomii działania służb a motywacjami i skutecznością zewnętrznej, cywilnej kontroli i nadzoru nad nimi. Autor przytacza zgodne z regułami dojrzałych demokracji powinności służb oraz

mechanizmy ich kontroli i nadzoru, a jednocześnie konkretyzuje zagrożenia upolitycznienia w nowych demokracjach. Wzbudzające krytykę funkcjonowanie służb przyniosło formułowane w różnych okresach zwłaszcza przez partie polityczne: SLD, PO i PiS, propozycje ich przekształceń (likwidacji, modyfikacji, powołania nowych). Szczególne znaczenie dla kondycji polskich służb i dalej – systemu politycznego, mają interesy i strategie poszczególnych partii rządzących w stabilizowaniu mechanizmów demokracji liberalnej bądź implementacji jej nieliberalnej formuły, albo dalej idąc – budowania systemu hybrydowego czy wręcz autorytarnego. Istotne znaczenie ma tutaj respektowanie/nierespektowanie wartości i zasad demokracji, między innymi trójpodziału władzy, praworządności, wolności i praw obywatelskich, niezależności mediów. Przykładem mechanizmu tworzącego zagrożenia są obowiązujące szerokie uprawnienia Prezesa Rady Ministrów: ukierunkowanie działania i współdziałania służb, organizacja ich pracy, ocena, decyzje personalne, powoływanie szefów służb, delegowanie części uprawnień np. Ministrowi Koordynatorowi Służb Specjalnych itp.

Zwieńczeniem tej części pracy jest szósty rozdział traktujący właśnie o formach kontroli działalności służb specjalnych, podejmowanej przez parlament (komisje ds. nadzoru), sądy, prokuraturę i instytucje społeczeństwa obywatelskiego (Rzecznik Praw Obywatelskich, organizacje pozarządowe, niezależne media). W tej kwestii ważna jest oparta na wnikliwej analizie przepisów i praktyk konstatacja, iż realna kontrola była znacząco ograniczona bądź iluzoryczna - nie istniał skuteczny system kontroli politycznej: „Takiego systemu nie ma po stronie władzy wykonawczej, jak również po stronie władzy ustawodawczej. Formalna konstrukcja instytucji kontroli i nadzoru nad służbami specjalnymi po stronie egzekutywy jest pełna wewnętrznych sprzeczności i w praktyce jest wykorzystywana do pełnienia partyjnego nadzoru nad działalnością służb specjalnych” (s. 222).

W ostatniej części rozprawy pt. „Instrumentalizacja polityczna polskich służb specjalnych a proces zmian systemu politycznego” (około 120 stron), w kolejnych trzech rozdziałach Doktorant podejmuje analizę tytułowej problematyki w chronologicznym ujęciu: w latach 1989 – 1997, 1997 – 2015 oraz 2015 – 2018. Autor zasadnie postrzega i bada ten blisko 30-letni okres jako dynamiczną przestrzeń ważnego aspektu procesów konsolidacji i dekonsolidacji demokratycznego systemu politycznego, w postaciach zarówno okresowych prób wprowadzenia, wprawdzie

ograniczonych, norm i praktyk mających utrwalić funkcjonalne względem demokracji mechanizmy interakcji podmiotów władzy politycznej i instytucji służb specjalnych, jak też regulacji i praktyk daleko idącego upolityczniania i wręcz upartyjniania tych służb,

W latach 1989 – 1997 Doktorant relacjonuje kształtowanie się i funkcjonowanie nowego systemu w kategoriach demokracji nieskonsolidowanej. Bariery implementacji instytucji systemu demokratycznego, nieadekwatność odziedziczonego systemu prawnego, pluralizacja sceny politycznej, otwarta i ostra rywalizacja polityczna, odmienne koncepcje kształtowania nowych instytucji państwowych, kwestia dekomunizacji służb specjalnych, stopniowa destrukcja zwycięskiego obozu, konfliktowe czy wręcz spolaryzowane treści postaw i świadomości politycznej Polaków, alternacje władzy itd., wiązały się także ze zróżnicowaniem koncepcji relacji władzy politycznej i służb specjalnych. W tym ostatnim aspekcie narracja obejmuje szczegółowe wyjaśnianie celów, metod i skutków polityki w okresie prezydentury Lecha Wałęsy, rządu J. Olszewskiego, rządu H. Suchockiej, koalicji SLD i PSL i początkowego okresu prezydentury A. Kwaśniewskiego. Znaczące zawirowania dotyczące służb specjalnych, z jednoczesnymi konsekwencjami dla całego systemu politycznego, wiązały się między innymi z regulacjami Małej Konstytucji nadającej prezydentowi ważne uprawnienia w zakresie tzw. resortów siłowych, spiskową interpretacją upadku rządu J. Olszewskiego, instrukcją UOP nr 0015/92 i tzw. szafą Lesiaka (sprawa inwigilacji partii prawicowych), oskarżeniem premiera J. Oleksego o współpracę z wywiadem rosyjskim.

W okresie 1997 – 2015 przedstawione zostały procesy zarówno wzmacniające, jak i osłabiające kondycję systemu demokratycznego, w tym zakres instrumentalizacji służb specjalnych. Z jednej strony pojawiły się raczej powierzchowne projekty odpolitycznienia służb: zmiany kadrowe w służbach specjalnych rządu J. Buzka, instytucjonalne reformy rządu SLD oraz pierwszego rządu PiS (2005-2007). Z drugiej strony, nie zawarto w nich realnych, skutecznych zewnętrznych mechanizmów demokratycznej kontroli działalności służb. Natomiast praktyczny wymiar ich funkcjonowania raczej nie uległ jakościowej zmianie. Okres ten Autor określa następująco: „słaby i nieustabilizowany do końca system polityczny kreował słabe, podatne na upolitycznienie służby specjalne” (s. 268), czego przejawami był Orłengate, oskarżenie A. Kwaśniewskiego o złożenie fałszywego oświadczenia lustracyjnego czy afera Rywina, afera podsłuchowa. Szczególnym podokresem są lata

2005-2007, w których rządy PiS dążyły do powiększenia zakresu politycznego uprzedmiotowienia służb, czego efektem była między innymi zaprogramowana przez CBA afera gruntowa skutkująca rozpadem koalicji rządzącej, prowokacja łapówkarska wobec posłanki B. Sawickiej.

Procesy zachodzące w latach 2015 - 2018 określone zostały jako dekonsolidacja demokracji. Z punktu widzenia tytułowej problematyki rozprawy, podporządkowanie i upolitycznienie służb specjalnych przez rządy Zjednoczonej Prawicy uwarunkowane było nie tylko zmianami dotyczącymi samych służb, ale także szeroko zaprojektowanymi i zrealizowanymi przekształceniami dotychczasowych norm i praktyk systemu demokracji liberalnej. Warunkami tymi zwłaszcza były: normatywne zmiany w sferze sądownictwa zwiększające wpływy polityczne rządzących w odniesieniu do Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, Krajowej Rady Sądownictwa; faktyczne podporządkowanie prokuratury; podporządkowanie mediów publicznych, ograniczanie bądź próby eliminowania mediów niezależnych, dekompozycję społeczeństwa obywatelskiego/organizacji pozarządowych. Sterowanie instytucjami władzy sądowniczej oraz skanalizowanie mediów publicznych przez regulacje normatywne, materialne, finansowe itp., ułatwiają kamufaż działalności służb specjalnych. W konsekwencji tych zmian mamy do czynienia z nową postacią systemu politycznego określanego w debacie naukowej i publicystycznej w kategoriach demokracji nieliberalnej, systemu hybrydowego czy wręcz systemu autorytarnego. Jednakże wyżej zasygnalizowane mechanizmy nie mogą w pełni zablokować informacji o kolejnych aferach wstrząsających polską i międzynarodową opinią publiczną. Autor analizuje właściwości afer: willi Kwaśniewskich, podkarpackich agencji towarzyskich, funduszu operacyjnego CBA i zatrzymania prof. M. Królikowskiego oraz inwigilacji elektronicznej „Pegasus”. każdorazowo puentując wywody. Badając te i wcześniej wskazane afery, Autor konsekwentnie stosuje przejrzysty schemat oparty na analizie systemowej (np. s. 249, 255, 281, 287, 293, 306 , 345).

W konkluzywnym Zakończeniu znajdujemy ogólne wnioski dotyczące między innymi: niezgodności między teoretycznym modelem a realnym funkcjonowaniem podsystemu służb specjalnych w Polsce; charakteru i konsekwencji sprzężenia zwrotnego łączącego system polityczny i podsystem służb, wpływających na „falujący” poziom konsolidacji systemu demokratycznego oraz poziom profesjonalizmu i

funkcjonalności służb; upolitycznienia służb specjalnych zagrażającego demokracji i bezpieczeństwu państwa; zjawiska towarzyszącego upolitycznieniu – kartelizacji wymiaru sprawiedliwości i mediów, rozumianej jako patronat w postaci obsadzania stanowisk osobami związanymi z podmiotami władzy politycznej; ograniczonej skuteczności, a niekiedy nieskuteczności ustawodawczej, sądowniczej, medialnej i obywatelskiej kontroli nad służbami.

Podsumowując, jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 – 2 ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, z dnia 20 lipca 2018 roku (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 574 z późn. zm.). Nie budzi wątpliwości rozległa wiedza teoretyczna Doktoranta w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych, czego potwierdzeniem jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w postaci treści recenzowanej rozprawy. Uzasadniając moją ocenę, pragnę podkreślić jej walory rozprawy:

- rozprawę charakteryzuje niewątpliwy wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny, potwierdzający kompetencje badawcze Doktoranta skutkujące wieloaspektowym opisem i wyjaśnieniem nie tylko formalnych i realnych właściwości samych cywilnych służb specjalnych, ale zwłaszcza dynamicznych wzajemnych oddziaływań z demokratycznym systemem politycznym, z uwzględnieniem ich regulacji normatywnych oraz praktycznych mechanizmów instrumentalizacji służb,
- tym samym w pracy dominuje procesualne, syndromatyczne, a nie statyczne, wycinkowe ujęcie problematyki,
- na uznanie zasługuje konceptualizacja problemu badawczego zaprezentowana we Wstępie, wymagająca i potwierdzająca znajomość i rozumienie literatury naukowej w zakresie wiedzy teoretycznej i wiedzy metodologicznej w danej dyscyplinie,
- Autor sformułował dwie główne hipotezy, które pozytywnie zweryfikował w przeprowadzonych badaniach w płaszczyźnie teoretycznej, normatywnej i behawioralnej, udzielając odpowiedzi na liczne pytania badawcze,
- w pracy dominuje podejście systemowe, konsekwentnie stosowane w wyjaśnianiu zależności funkcjonalnych między służbami i systemem politycznym oraz

dysfunkcyjnych względem założeń i norm systemu demokratycznego działań tych służb,

- satysfakcjonująca jest także konstrukcja narracji: począwszy od rozważań pojęciowych, wskazania głównych kategorii analitycznych, teorii, zjawisk, procesów itd., będących przedmiotem badań, przez wnikliwą prezentację w chronologicznym ujęciu szczegółowych regulacji oraz praktyk współtworzących pozycję, rolę, struktury i funkcje służb specjalnych w polskim systemie politycznym, skończywszy na skutkach ich przekształceń, w pewnych okresach wzmacniających konsolidację i stabilizację demokratycznego systemu politycznego, a w innych - powodujących narastającą dekonsolidację tego systemu, jako rezultatu dysfunkcyjnych zabiegów, zwłaszcza upolityczniania bądź wręcz upartyjniania służb,

- ten ostatni proces uwarunkowany był przez dążenia podmiotów władzy politycznej/partii rządzących do podporządkowania sądownictwa, prokuratury, mediów publicznych, a zarazem służby stawały się szczególnie niebezpiecznym dla reguł i praktyki demokratycznej narzędziem walki politycznej z szeroko rozumianą opozycją polityczną (czego empirycznym potwierdzeniem są opisane w pracy afery), ograniczania wolności i praw obywatelskich, wpływania na procesy wyborcze itd.,

- Autor konfrontuje treści obecnych w polskiej i zagranicznej literaturze naukowej modeli, funkcji itp. służb specjalnych, z regulacjami zawartymi w aktach prawnych oraz samą praktyką funkcjonowania tych służb,

- krytycznie zderza podnoszone w publicznych wystąpieniach i dokumentach politycznych werbalne deklaracje o koniecznej apolityczności służb specjalnych, z realnymi celami i działaniami podmiotów polityki, w większym czy mniejszym stopniu instrumentalizującymi te służby, demaskując jednocześnie iluzję apolityczności służb, będących przecież elementami politycznej struktury – państwa,

- wreszcie zaletą pracy jest jej bogata warstwa empiryczna nie tylko ukazująca kilkudziesięcioletnią praktykę polityczną wypełniającą tytułowe zagadnienie, ale również sygnalizująca pewne sposoby czy dyrektywy konstruowania funkcjonalnych wobec demokracji służb specjalnych, a zarazem ograniczania ich dysfunkcji.

Dostrzeżone, nieliczne mankamenty pracy mają charakter językowy i redakcyjny: wątpliwa zasadność stosowania skrótów – „wg”, „dot.”; obecność błędów

interpunkcyjnych; zdarzają się powtórzenia tekstu – na przykład s. 333 o postępowaniu prokuratury w sprawie afery podkarpackiej i to samo na s. 335, fragmenty na s. 337 i 339.

Reasumując, stwierdzam, że rozprawa mgr. Witolda Gracy spełnia warunki stawiane pracom doktorskim i wnoszę o jej dopuszczenie do kolejnego etapu procedury nadawania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

Jednocześnie wnioskuję o uznanie rozprawy za wyróżniającą.

Teazek Sobkowiak